

YU ISSN 0350-185x

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XXXVIII

Уређивачки одбор:

*др Даринка Горџан-Премк, др Ирена Грицакџић, др Милка Ивић, др Павле Ивић,
др Радослав Кайичић, Блаже Конески, др Тине Логар, др Александар Младеновић,
др Асим Пецо, др Миџар Пешикан, др Живојин Сџанојчић, др Драго Ђујић*

Главни уредник
МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1982

ПЕРИФРАСТИЧНИ ПРЕДИКАТСКИ ИЗРАЗИ НА МЕЃУСЛОВЕНСКИМ РЕЛАЦИЈАМА

За испитивача организације словенског лексичког фонда перифрастични предикатски изрази (даље: ППИ) представљају, чини ми се, један од најзанимљивих типолошких проблема. С друге стране, исти тај проблем је од великог практичног значаја како у превођењу тако и у дидактици на међусловенским релацијама. У овом чланку желим, прво, да скицирам проблематику везану за ППИ, а затим да представим пројект конфронтативног речника ППИ у неколико словенских језика.

Пре свега, предложиху кратке дефиниције неколико најважнијих термина као што су ПРЕДИКАТ, АРГУМЕНТ, ИНДЕКС, РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КВАНТИФИКАЦИЈА у оквиру семантичке синтаксе и ПРЕДИКАТСКИ ИЗРАЗ, ПЕРИФРАСТИЧАН ПРЕДИКАТСКИ ИЗРАЗ, НОМИНАЛИЗАЦИЈА у оквиру формалне синтаксе. Предлагана интерпретација наведених појмова одговара у главном интерпретацији прихваћеној у више новијих пољских — и не само пољских — лингвистичких радова.

ПРЕДИКАТ је —сагласно тој интерпретацији — семантичка јединица која конституише реченицу, тј. минимално самостално језичко саопштење. Функција предиката је да одреди релацију (особину, стање, итд.) карактеристичну — према перцепцији говорног лица — за неки дискретни објекат (дискретне објекте) који је то лице у стању да индивидуализује/идентификује у оквиру стварности која га окружује. Уп. предикате као ,спава', ,иде', ,воли', ,добар (је)', ,весео (је)', ,учитељ (је)', ,мајка (је)' итд.

АРГУМЕНТ је семантичка јединица помоћу које говорно лице индивидуализује/идентификује објекте у стварности која га окружује. Аргумент је или примарно индекс као ,ја', ,ти', ,овде', ,тамо', ,сада' или је секундарна творевина, настао од предиката који је везан референцијалном квантификацијом, тј. подвргава се дејству таквих оператора који омогућају индивидуализацију или идентификацију одговарајућег елемента из скупа одређеног датим предикатом; уп. ,овај човек', ,моја мајка', ,један од дечака', ,тројица твојих пријатеља', и сл.

Сваки предикат као реченични конституент имплицира присуство одређеног броја више мање одређених аргумената; уп. ,спава (неко)', ,воли (неко некога)', ,мајка је (неко некоме)', и сл. Структуру коју са-

чињавају предикат и његови аргументи назваћемо предикатско-аргументска структура (даље ПАС).

О формалној реализацији (формализацији) реченице, предиката, аргумента говорићемо као о РЕЧЕНИЧНОМ ИЗРАЗУ, ПРЕДИКАТ-СКОМ ИЗРАЗУ (ПИ), АРГУМЕНТСКОМ ИЗРАЗУ (АИ). Обично једном предикату одговара више предикатских израза, уп. нпр. „мајка”: *X рађа У-а* и *X је мајка У-а*; *учитељ*: *X је учитељ У-а* и *У је ћак Х-а*; *поседује*: *X поседује У* и *У њишада Х-у*, и сл.

Најзад, кључни за нас овде појам — ПЕРИФРАСТИЧНИ ПРЕДИКАТСКИ ИЗРАЗ је формализација предиката у облику конструкције са две компоненте: синсемантички глагол + номинализован израз, нпр. *врши дужности*, *води бригу*, *ишада у занос*, *јуби сирћљење*, и сл. Свесно уводим термин номинализован израз, место да кажем нпр. девербална и/или деадјективна именица, зато што желим да у одговарајућу класу именица укључим и оне као *киша*, *вешар*, *рај* и сл. које нису — или се барем на српско-хрватском тлу не могу третирати као — глаголске или придевске изведенице. Дакле, под номиналованим изразом треба овде разумети именицу као назив релације са примарно неименичком формализацијом, значи, једном речју, нешто што је релативно блиско појму *nomen actionis*, без икаквих дубљих формалних импликација.

Теза коју овде заступајем гласи: ППИ је вербална формализација предиката чије је право језгро формализовано у одговарајућој именици. Именица, дакле, носи тежину предикације, док глагол — осим грама-тикализиране категоријалне информације (време, начин, вид и др.) — уноси и разноврсне модификације у предикатско-аргументску структуру. Карактер тих модификација углавном је исти у појединим словенским — и не само словенским — језицима, али су инвентар синсемантичких глагола и спојеви глагола и номиналованих израза непредвидљиви феномени; они спадају у идиосинкратичне особине датих језика. Потрудићу се да то илуструјем са неколико српскохрватских, македонских и пољских примера.

Желела бих још само, место увода, да истакнем у чему је, по мом мишљењу, највећа предност перифрастичних предикатских израза као синтаксичке конструкције над другим врстама предикатских израза.

Информација коју носи перифрастични предикатски израз подељена је међу његове две формалне компоненте, што омогућује вишеструку тематизацију предикатско-аргументске структуре, као и читаве реченице. Наравно, посебно интересантна и прилично често заступљена у текстовима је варијанта са номиналованим изразом као темом или чак са номиналованим изразом који је пресађен као тема са позиције компоненте перифрастичног предикатског израза у позицију аргументског израза (што на површинском нивоу језика повлачи и измену синсемантичке службе глагола у квазиаутосемантичку; уп. доле наведене примере дијатетичких измена).

Друга значајна карактеристика перифрастичних предикатских израза везана је за синтаксу номиналованог израза. Ради се о чињеници да номиналован израз као врста формализације датог предиката у

формализиран у ППИ може такође да се нађе на врху комуникативне хијерархије, уп. сх. *інев расіе у њему, оіасносі му іреіи на сваком кораку*; уп. и сх. *X сноси одіоворносі*, пољ. *X ponosi odpowiedzialność* ~ сх. *одіоворносі іада на X-а*, пољ. *odpowiedzialność spada na X-а* и сл., а ту смо већ близу једне могућности коју пружа само перифрастични предикатски израз — наиме, тога да номинализованани израз преузме функцију аргумента, уп. сх. *Њеіов інев расіе*, мак. *іневоіи во народоіи іламна*, пољ. *gniew na X-а był zawsze obecny w jego myślach*, и сл. Уп. такође *Тренуіно др X врши оіераціју*. ~ *Оіераціју врши др X* и сл.

Најзад перифрастични предикатски израз може да буде и формализација једног каузатива, тј. да се базира на парафрази „проузрокује да”, уп. сх. *X је іобудио у У-а іоіііовање за З-а*, тј. „X је проузроковао то да У поштује З-а’ или „... да је У почео поштовати З-а’”, и сл., уп. *X је усадио у У-а іоіііовање за З-а*, *X је изазвао забуну код У-а*, тј. „X је проузроковао то да је У осетио забуну”, и сл.

Као што смо већ рекли, често садржај формализован у једном или више словенских језика као ППИ има у другим језицима друкчију формализацију, уп. нпр. сх. *води рачуна (о нечему)*, мак. *води смейка (за нешто)* ~ пољ. *liczy się (z czymś)*; пољ. *ta nadzieja* ~ сх. *нада се, мак. се надева*, сх. мак. *држи іовор* ~ пољ. *przetawia*, сх. *сївафа се закључак*, мак. *се создава закључок* ~ пољ. *wnioskuje się*, сх. *уіућује іозив* ~ пољ. *kieruje wezwaniem/wzywа*, и сл. Чињеница да су српскохрватски и македонски много ближи један другом у том погледу него иједан од њих пољскоме није без типолошког интереса. Међутим у више случајева иду сва три језика заједно, уп. нпр. сх. *изражава саіласносі*, мак. *изразува соіласносі*, пољ. *wyraża zgodę*; сх. *чини одсїуїања*, мак. *ірави оїсїаїки*, пољ. *robi ustęstwa*; сх. *има захїеве*, мак. *има барања*, пољ. *ta wulgarnia*; сх. *води борбу*, мак. *води борба*, пољ. *prowadzi walkę*, сх. *има смелосїи*, мак. *има смелосіи*, пољ. *ta odwaga*, итд.

Често су номинализованани изрази у појединим језицима комуникативно еквивалентни, док су глаголи у синсемантичкој служби различити, због чега цела конструкција носи идиоматски, непредвидљив карактер; уп. сх. *некоїа је задесїла несрећа* ~ мак. *некоїо іоїоіи несреќа* ~ пољ. *kogoś spotkało nieszczęście*; сх., мак. *дава оїїіор* ~ пољ. *stawią opór*; сх. *неко ужива нечіје сїмїаїије* ~ пољ. *ktoś się cieszy czując sympatię*; сх. *нешїіо іредсїавља ііерей*, мак. *нешїіо іреїсїавува іовар* ~ пољ. *coś jest ciężarem*; сх. *нешїіо іредсїавља смейиу*, мак. *нешїіо іреїсїавува іречка* ~ пољ. *coś jest przeskodą*; сх. *нешїіо іде на шїїейу*, мак. *нешїіо оди на шїїейа* ~ пољ. *coś przynosi szkodę*; сх. *неко ніје у моїућносїи да ...* ~ мак. *некої нема можносіи да ...*, пољ. *ktoś niema możliwości, żeby ...*, итд.

Најзад, посебан проблем при превођењу представљају случајеви када поред површинске сличности одговарајући перифрастични предикатски изрази имају у појединим језицима различиту стилску или чак семантичку вредност. Уп. нпр. сх. *моја је жеља да ...*, чему одговара пољ. *chciałbym, pragnę, żeby ...*, док ППИ *jest moim życzeniem, aby ...* сме да се појави само у извишеном стилу, у неким правним документима, повељама и сл., дакле — тај ППИ је стилски маркиран; уп. такође сх.

vodi брију, мак. *vodi брижа*, чему одговара пољ. *troszczy się, opiekuje się*, док су ППИ *otacza opieką, troską, rozłacza opiekę* маркирани као помало книшки, и сл.; уп. сх. идиоматски *йоздравио ѿе X* према пољ. *pozdrowienia od X-a* или рус. *йривеѿ од X-a*, и сл.

Овај преглед, ма колико да је непотпун, ипак дозвољава да изведемо следећа два закључка:

- ППИ представљају посебну врсту речничких јединица — непредвидљиви су у оном истом смислу у којем су то праве лексеме, те их стога треба сваког појединачно изучавати. Другим речима: мада имају облик синтаксичких конструкција, ППИ нису „отворене” синтагме него уходани фраземи који представљају део лексичког блага одговарајућег језика.
- Међутим — ово је наш други закључак — ППИ представљају један високо организован, граматички изграђен део речника. ППИ у које улази исти номинализован израз могу се поређати у парадигматске серије, као нпр. парадигма фазе радње, уп. *сијекао сам йоверење X-a ~ уживам йоверење X-a ~ изјубио сам йоверење X-a; сијуио сам у борбу ~ водим борбу ~ одустиао сам од борбе или йривео сам борбу крају*, и сл., или парадигма каузације, уп. *йадам у искушење ~ доводим некоја у искушење; имам жељу за . . . ~ изазивам у некоме жељу за . . .*, и сл.

У светлости изнесених чињеница изгледа целисходно саставити један општословенски или више двојезичних речника ППИ и обухватити у њима — у горе предложеном смислу — парадигматику појединих номинализованих израза. Остатак мога чланка представља нацрт одреднице таквог хипотетичког речника трију језика чијим се материјалима овде служим, тј. српскохрватског, македонског и пољског. Одлучила сам се за одредницу ПАЖЊА/ВНИМАНИЕ/УВАГА. Да бих избегла излишне компликације, као метајезик узимам српскохрватски; међутим из разлога принципеилности требало би то да буде неки четврти језик, нпр. енглески.

Одредница обухвата:

- парафразу номинализованог предиката,
- састав аргумената које имплицира тај предикат сам и/или обогаћен садржајем одговарајућих синсемантичких глагола,
- састав аргумената које имплицира тај предикат сам и/или обогаћен садржајем одговарајућих синсемантичких глагола,
- синтаксичке формуле ПАС конституираних на бази појединих ППИ (увек у комуникативно еквивалентном преводу за три језика) које су праћене примерима и срећене према комуникативној хиерархији аргумената, тј. на дијатетичком принципу. Варијанте са различитом тематизацијом узимају се у обзир само ако промена тематизације обавезно повлачи промену у парафрази и/или у синтаксичкој формули, Свака формула обухвата и информацију о томе да ли је дати аргумент везан

директно за номинализован израз или за ППИ као целину, да ли се дати аргумент појављује и у облику реченичког израза или само у облику именичке синтагме; најзад — да ли номинализирани израз може да прими одредбу (детерминатор = *Дет*) и каква је то врста одредбе (у семантичком и синтаксичком погледу).

* *
*

ПАЖЊА/ВНИМАНИЕ/UWAGA ,карактеристична за људска бића способност да укључе у поље своје свесне перцепције одређене појаве (предмете, људе, ситуације . . .)'

Примедба: предложена парафраза аутоматски искључује друга значења, као нпр. пољ. UWAGA ,примедба' или сх. и мак. ПАЖЊА/ВНИМАНИЕ ,поштовање'; нећемо, дакле, нпр. разгледати ППИ као УСКРАТИТИ (коме) ПАЖЊУ и сл.

Основни састав аргумената броји два члана:

X — лице о чијој је пажњи реч, тзв. вршилац радње; у више конструкција са секундарном дијатезом X је семантички (и синтаксички) деградиран, тј. повучен с функције (и позиције) аргумента целог перифрастичног предиката на функцију (и позицију) номинализованог предиката, уп. *X обраћа пажњу на . . . — Пажња X-а је усмерена на . . .*, и сл.

У — предмет пажње, тј. човек, материјални предмет, ситуација, итд. који привлаче пажњу X-а. У више конструкција може се појавити и ф(U), тј. одређена особина U-а или одређени део U-а који је директан разлог томе што U привлачи пажњу X-а, уп. *Балон је привукао пажњу деце својим дречавим бојама. — Дречаве боје балона привукле су пажњу деце* — у првој реченици имамо посла са две одвојено формализоване јединице: U — ,балон' и ф(U) — ,дречаве боје балона' одмах су уведене у функцију U-а. Најзад у неким се конструкцијама појављују U₁ и U₂, тј. предмет који одвлачи пажњу X-а од U₁, уп. *Долазак нове иошиће одвукао је Мирину пажњу од деишеа*, и сл. Из већ реченог проистиче да U може да буде ,човек', ,материјални предмет' или ,релација'. Као релација он може да буде формализовац у именичкој синтагми (NP) или у реченици (S) и то — по оператору који уводи реченицу — у S_{да}, S_{што}, S_{како} са заменичким корелатом (K) или без њега и сл. Сва набројена семантичка и синтаксичка ограничења појавиће се у нашим формулама.

У конструкцијама са експлицитном каузативном надградњом појављује се и:

З — каузатор, тј. лице које усмерава пажњу Х-а на У. Наглашавамо експлицитност надградње; наиме, будући да до манипулације пажњом Х-а може да дође једино ако Х такву манипулацију прихвати — каузација је присутна у свакој од разгледаних конструкција; ту се најчешће ради о кореференцији Х и З, тј. Х манипулише својом пажњом; у ситуацијама где је У људско биће, могућа је опет кореференција У и З, тј. У манипулише пажњом Х-а, уз, разуме се, његову сагласност.

Пре него што пређемо на преглед материјала, да набројимо још и то какве све одредбе може да прими номинализован израз ПАЖЊА/ВНИМАНИЕ/UWAGA. Могућности су семантички мотивиране, дакле у сва три језика паралелне. Зависно од конструкције, *Дей* се

1. или реализује као обавезна нула,
2. или се (факултативно или обавезно) реализује као придевска или прилошка одредба, наиме
  - 2.1. као придев са садржином ‚сав‘, ‚пун‘, ‚комплетан‘,
  - 2.2. као један од придева серије сх. *сав, њун, велики, изузетан, њосебан, нарочити* . . . , мак. *цел, њолем, особен* . . . , пољ. *сау, wielki, szczegolny, znaczny* . . .
  - 2.3. као прилог типа сх. *мало, њуно* . . . , мак. *малку, мноју* . . . , пољ. *troche, duzo* . . .
  - 2.4. као тзв. посесив, тј. сх. *свој, мој* . . . итд.

Примедба: у неким формализацијама Дет може да не стоји уз номинализовани израз него уз цео ППИ; реч је о прилошкој одредби као сх. *делимично/у њош-њуности*, мак. *делумно/во целна*, пољ. *szęściowo/wyłącznie* п. у материјалу 2.7.).

Као што показује наш преглед — изузев сигнала који говоре о чијој је пажњи реч (уп. горе 2.4.) — код свих се одредби ради о одређивању интензитета пажње, тј. о својеврсној квантификацији.

Преглед материјала почиње од основне дијатезе, тј. од комуникативне хијерархије која фаворизује компоненту Х.

1. Формализације са Х као полазним аргументом
  - 1.1. ‚Х уводи У у поље своје свесне перцепције‘
 ‚Х додељује У-у привилегирано место у пољу своје свесне перцепције‘

Примедба: прва парафраза важи за конструкције без *Дей*, друга — за конструкције са *Дей*

ППИ сх. ОБРАЋА ПАЖЊУ
 мак. ОБРЊУВА ВНИМАНИЕ
 пољ. ZWRACA UWAGĘ

сх. X ОБРАЋА *Дей* ПАЖЊУ на У-а
(на то) да У, како У ...

Дей → 2.2., 2.3. или 1.

мак. X ОБРНУВА *Дей* ВНИМАНИЕ на У
(на тоа) да У, дека У, како У ...

Дей → 2.2., 2.3. или 1.

пољ. X ZWRACA *Det* UWAGE на У
(на то), że У, zeby У, jak У ...

Дей → 2.2. или 1.

1.2. ‚X додељује У-у /доста, сувише, мало .../ места у пољу своје свесне перцепције’

Примедба: компонента стављена у заграду у парафрази саопштава да је у сва три језика *Дей* обавезаг.

ППИ сх. ПОСВЕЋУЈЕ/ПОКЛАЊА ПАЖЊУ
мак. ПОСВЕТУВА/ПОКЛОНУВА ВНИМАНИЕ
пољ. POSWIĘCA UWAGĘ — OBDARZA/DARZY UWAGĄ

синтаксичке формуле:

Дей се у сва три језика реализује као 2.1., 2.1.+2.4., 2.3.

Примедба: за конструкције са *Дей* 2.1. или 2.1.+2.4. парафраза гласи: ‚X држи у пољу своје свесне перцепције У а не и нешто друго’

сх. X ПОСВЕЋУЈЕ/ПОКЛАЊА *Дей* ПАЖЊУ У-у
(томе) да У ...

мак. X ПОСВЕТУВА/ПОКЛОНУВА *Дей* ВНИМАНИЕ на У
на тоа да
У ...

пољ. X POSWIĘCA *Det* UWAGĘ У-owi
temu, zeby У ...

X OBDARZA/DARZY *Det* UWAGĄ У-а

Примедба: у последњој пољској конструкцији за У важи ограничење: ‚материјални предмет’

1.3. ‚X уводи У, а не нешто друго, у поље своје свесне перцепције’

ППИ сх. УСМЕРАВА ПАЖЊУ
мак. НАСОЧУВА ВНИМАНИЕ
пољ. KIERUJE UWAGĘ

синтаксичке формуле:

Дей се у сва три језика реализује као нула, као 2.1. или као 2.1.+2.4.

сх. X УСМЕРАВА *Дей* ПАЖЊУ на У
(на то) да у ...

мак. X НАСОЧУВА *Дей̄* ВНИМАНИЕ кон У
кон тоа да У ...

пољ. X KIERUJE *Det* UWAGĘ на У
na to, żeby У ...

1.4. ‚X уводи/држи У у центру поља своје свесне перцепције’

ППИ сх. УСРЕДСРЕЂУЈЕ ПАЖЊУ
мак. КОНЦЕНТРИРА/СОСРЕДОТОЧУВА ВНИМАНИЕ
пољ. KONCENTRUJE UWAGĘ

синтаксичке формуле:

Дей̄ — уп. 1.3.

сх. X УСРЕДСРЕЂУЈЕ *Дей̄* ПАЖЊУ на У
на то да У ...

мак. X КОНЦЕНТРИРА/СОСРЕДОТОЧУВА *Дей̄* ВНИМАНИЕ
на У/врз У
на/врз тоа да У ...

пољ. X KONCENTRUJE *Det* UWAGĘ на У
na tym, żeby У ...

1.5. ‚X прави част У-у тиме што га уводи у поље своје свесне перцепције / држи у пољу своје свесне перцепције’

Примедба: одговарајућа садржина реализује се као ППИ једино у пољском.

ППИ ZASZCZYCA UWAGA

За У важи ограничење ‚човек’

синтаксичка формула: X ZASZCZYCA *Det* UWAGA У-а

Дей̄ → 1 или 2.4.

1.6. ‚X уводи у поље своје свесне перцепције, између других објеката, и У’

Примедба: одговарајућа садржина реализује се као ППИ једино у македонском

ППИ ОДДЕЛУВА ВНИМАНИЕ

синтаксичка формула: X ОДДЕЛУВА *Дей̄* ВНИМАНИЕ (и) за У

Дей̄ → 1 или 2.3.

Примедба: као што се види на основу формуле, У се формализује обавезно као именичка синтагма

1.7. ,X чини да се У не налази ван поља његове свесне перцепције'

Примедба: одговарајућа садржина реализује се као ППИ једино у македонском

ППИ ДРЖИ/ИМА ПОД ВНИМАНИЕ

синтаксичка формула: X ДРЖИ/ИМА ПОД *Деи* ВНИМАНИЕ У

Деи се реализује као нула или дали У . . . као 2.2.

1.8. ,X чини да У остаје у пољу његове свесне перцепције'

ППИ сх. ПРАТИ С ПАЖЊОМ
мак. СЛЕДИ СО ВНИМАНИЕ
пољ. SLEDZI Z UWAGA

За У важи ограничење ,релација'

синтаксичке формуле:

Деи с у сва три језика реализује као нула или као 2.2.

сх. X ПРАТИ С *Деи* ПАЖЊОМ У-а
како У . . .

мак X СЛЕДИ СО *Деи* ВНИМАНИЕ У
како У . . . , (сето) тоа што У . . .

пољ. X SLEDZI Z *Det* UWAGA У-а
jak У . . .

1.9. ,Није истина да X, усредсређен на У₂, допушта У₁ да нестане с поља његове свесне перцепције'

Примедба: одговарајућа садржина реализује се као ППИ базиран на номинализованом изразу ,пажња' једино у пољском

ППИ BIERZE POD UWAGĘ

синтаксичка формула: *Деи* → 1.

X BIERZE POD UWAGĘ У
(to) że У

2. Формализације са У као полазним аргументом

Примедба: у читавој тој серији могуће је да се У и ф(У), као директан предмет пажње, формализују као две синтаксичке јединице, уп. У *привлачи пажњу* *шме шмо* . . . односно: *својим* . . . Да не бисмо компликовали опис без потребе, прихватамо да је У идентичан са ф(У)

2.1. ,У је уведен у поље свесне перцепције X-а'

ППИ сх. ПРИВЛАЧИ ПАЖЊУ
мак. ПРИВЛЕКУВА ВНИМАНИЕ
пољ. PRZUSIĄGA UWAGĘ

синтаксичке формуле:

Деѝ се у сва три језика реализује као нула или као 2.2.

сх. У ПРИВЛАЧИ *Деѝ* ПАЖЊУ X-а
мак. У Го ПРИВЛЕКУВА *Деѝ* ВНИМАНИЕТО НА X
пољ. У PRZYCIĄGA/SCIĄGA NA SIEBIE *Det* UWAGĘ X-а

Примедба: ако је X експлицитно названа личност, номинализован израз се у македонском обавезно појављује са чланом

2.2. ‚У је уведен у центар поља свесне перцепције X-а’

ППИ сх. ЈЕ/НАЛАЗИ СЕ У ЦЕНТРУ ПАЖЊЕ
мак. Е/СЕ НАОЃА ВО ЦЕНТАР НА ВНИМАНИЕ
пољ. JEST/ZNAJDUJE SIĘ W CENTRUM UWAGI

синтаксичке формуле:

Деѝ се у сва три језика обавезно реализује као 1.

сх. У ЈЕ/НАЛАЗИ СЕ У ЦЕНТРУ ПАЖЊЕ X-а
мак. У Е/СЕ НАОЃА ВО ЦЕНТАР НА ВНИМАНИЕТО НА X
пољ. У JEST/ZNAJDUJE SIĘ W CENTRUM UWAGI X-а

2.3. ‚У-у је у пољу свесне перцепције X-а додељено (важно) место’

ППИ сх. ЈЕ ПРЕДМЕТ ПАЖЊЕ
мак. Е ПРЕДМЕТ НА ВНИМАНИЕ
пољ. JEST PRZEDMIOTEM UWAGI

синтаксичке формуле:

Деѝ се у сва три језика реализује као нула или као 2.2.

сх. У ЈЕ ПРЕДМЕТ *Деѝ* ПАЖЊЕ X-а
мак. У Е ПРЕДМЕТ НА *Деѝ* ВНИМАНИЕТО НА X
пољ. У JEST PRZEDMIOTEM *Det* UWAGI X-а

2.4. ‚Та чињеница што је X увео у поље (у центар поља) своје свесне перцепције У проузрокује да X сад не може у то поље да уведе нешто друго’

Примедба: одговарајућа садржина реализује се као ППИ једино у македонском и у пољском

ППИ мак. ПРЕОКУПИРА ВНИМАНИЕ
пољ. POCHŁANIA/ABSORBUJE UWAGĘ

синтаксичке формуле:

Деѝ се у оба језика реализује као нула или као 2.1. (од тога зависи и експликација, уп. горе)

сх. $\emptyset$

мак. У ГО ПРЕОКУПИРА *Дей̄* ВНИМАНИЕТО НА Х

пољ. У POCHLANIA/ABSORBUJE *Det* UWAGĘ X-a

2.5. „У је уведен у поље свесне перцепције Х-а и остаје ту дуже него што би се могло очекивати”

ППИ сх. ЗАДРЖАВА ПАЖЊУ

мак. ЗАДРЖУВА ВНИМАНИЕ

пољ. PRZYKUWA/WIĘZI UWAGĘ

синтаксичке формуле:

сх. У ЗАДРЖАВА *Дей̄* ПАЖЊУ Х-а

Дей̄ → 1 или 2.2.

мак. У ГО ЗАДРЖУВА (ВРЗ СЕБЕ) *Дей̄* ВНИМАНИЕТО НА Х

Дей̄ → 1 или 2.1.

пољ. У PRZYKUWA/WIĘZI *Det* UWAGĘ X-a

Дей̄ → 1 или 2.1.

2.6. „З оцењује као природно да У захваљујући својим особинама буде уведен у поље свесне перцепције Х-а”

Примедба: З је овде ad hoc уведени симбол без везе са З-каузатором који се појављује у серији З. наших примера

ППИ сх. ЗАСЛУЖУЈЕ ПАЖЊУ/ВРЕДНО ЈЕ ПАЖЊЕ

мак. ЗАСЛУЖУВА ВНИМАНИЕ

пољ. ZASŁUGUJE NA UWAGĘ/JEST GODNE UWAGI

синтаксичке формуле:

Дей̄ се у сва три језика реализује као нула или као 2.2.

сх. У ЗАСЛУЖУЈЕ *Дей̄* ПАЖЊУ Х-а / У ВРЕДНО ЈЕ *Дей̄* ПАЖЊЕ Х-а

мак. У ГО ЗАСЛУЖАВА *Дей̄* ВНИМАНИЕТО НА Х / ОД СТРАНА НА Х

пољ. У ZASŁUGUJE NA *Det* UWAGĘ X-a / У JEST GODNE *Det* UWAGI X-a

2.7. „У₂ је уведен у поље свесне перцепције Х-а што је разлог томе да Х испушта У₁ из поља своје свесне перцепције”

ППИ сх. ОДВЛАЧИ/ОДВРАЋА ПАЖЊУ

мак. ОДВЛЕКУВА/ОДВЛЕЧУВА ВНИМАНИЕ

пољ. ODCIĄGA/ODWRACA UWAGĘ

синтаксичке формуле:

Примедба: факултативна прилошка одредба стоји у сва три језика уз цело ППИ; једино се у македонском може појавити *Деј* и уз номинализован израз

- сх. $У_2$ (делимично) ОДВЛАЛИ/ОДВРАЋА ПАЖЊУ Х-а ОД $У_1$
 мак. $У_2$ (делумно) ГО ОДВЛЕКУВА ВНИМАНИЕТО НА Х ОД $У_1$
 $У_2$ ОДВЛЕКУВА дел од ВНИМАНИЕТО НА Х ОД $У_1$
 пољ. $У_2$ (częściowo) ODWRACA/ODCIAGA UWAGĘ Х-а ОД $У_1$

2.8. ,Што се тиче У, Х не успева да га уведе у поље своје свесне перцепције / да га задржи у пољу своје свесне перцепције'

- ППИ сх. ПРОМИЧЕ ПАЖЊИ
 пољ. УМУКА/UCHODZI UWADZE

Деј је у оба језика обавезно раван 1.

синтаксичке формуле:

- сх. У ПРОМИЧЕ ПАЖЊИ Х-а
 пољ. У УМУКА/UCHODZI UWADZE Х-а

2.9. ,У је уведен у поље свесне перцепције Х-а и то је разлог због чега се у том пољу налази више објеката'

Примедба: одговарајућа садржина реализује се као ППИ у пољском

- ППИ пољ. ROZPRASZA UWAGĘ

Деј реализује се као 1.

синтаксичка формула:

- пољ. У ROZPRASZA UWAGЕ Х-а

Примедба: у целој серији конструкција које полазе од У Х може да остане неформализован (тј. одсутан на површинској структури текста); другим речима: граматичка шема везана за одговарајућу дијатезу омогућује да лице о чијој се пажњи ради остане експлицитно неидентификовано, уп. У *йривлачи йажњу* . . . и сл. Разуме се, у таквој се ситуацији у македонском номинализован израз појављује без члана, уп. У *йривлекува внимание*

3. Формализације са З-каузатором као полазним аргументом

3.1. ,З чини то да Х уводи У у поље своје свесне перцепције'.

- ППИ сх. СКРЕЋЕ/ОБРАЋА ПАЖЊУ
 мак. ОБРНУВА/СВРТУВА/НАСОЧУВА ВНИМАНИЕ
 пољ. ZWRACA/KIERUJE UWAGĘ

Деј се у сва три језика реализује као 1.

синтаксичке формуле:

Примедба: у сва три језика конкуришу конструкције са X који је формализован или као аргумент перифрастичног предиката или као унутрашњи аргумент номинализованог израза без дубљих семантичких импликација.

сх. З СКРЕЋЕ/ОБРАЋА X-у ПАЖЊУ на У / . . . ПАЖЊУ X-а на У
мак. З НА X МУ СВРТУВА/ОБРНУВА ВНИМАНИЕ НА У
З ГО СВРТУВА/НАСОЧУВА ВНИМАНИЕТО НА X КОН У
пољ. З ZWRACA/KIERUJE UWAGĘ X-a X-owi NA/KU У

3.2. ‚З чини то да X испушта с поља своје свесне перцепције У‘

ППИ сх. ОДВЛАЧИ/ОДВРАЋА ПАЖЊУ
мак. ОДВЛЕКУВА/ОТТРГНУВА ВНИМАНИЕ
пољ. ODCIAGA/ODWRACA/ODRUWA UWAGĘ

Дей се у сва три језика реализује као 1.

синтаксичке формуле:

Примедба: у сва три језика X се формализује као аргумент номинализованог израза

сх. З ОДВЛАЧИ/ОДВРАЋА ПАЖЊУ X-а од У
мак. З ГО ОДВЛЕКУВА/ОТТРГНУВА ВНИМАНИЕТО НА X ОД У
пољ. З ODCIAGA/ODWRACA/ODRUWA UWAGĘ X-a OD У

4. Формализације са номинализацијом као полазном компонентом

4.1. ‚У пољу свесне перцепције експлицитно неидентификованих особа налази се У‘

Примедба: на основу дате експликације можемо лако да закључимо да имамо посла са конверзијом серије 2. (уп. горе)

ППИ сх. ПАЖЊА СЕ ОБРАЋА / ЈЕ УСМЕРЕНА
мак. ВНИМАНИЕТО СЕ ОБРНУВА / ОДИ ВО ПРАВЕЦ / Е
НАСОЧЕНО
пољ. UWAGA / UWAGĘ ZWRACA SIĘ / UWAGA KIERUJE
SIĘ

синтаксичке формуле:

Дей се у сва три језика реализује као 2.2. или као нула

сх. Дей ПАЖЊА ОБРАЋА СЕ У-у / . . . ЈЕ УСМЕРЕНА КА У-у
мак. Дей ВНИМАНИЕТО СЕ ОБРНУВА НА / КОИ У / . . . ОДИ ВО
ПРАВЕЦ НА У / . . . Е НАСОЧЕНО КОН У
пољ. Дей UWAGA ZWRACA SIĘ NA У / KU У-owi / . . . KIERUJE
SIĘ NA У / KU У-owi // UWAGĘ ZWRACA SIĘ NA У

Примедба: за разлику од свих осталих, последња пољска конструкција блокира место за X-а, тј. не дозвољава да се он формализује

- 4.2. „Буди(те) спреман (спремни) да уведеш (уведете) у поље твоје (ваше) свесне перцепције нешто што не би смело по процени З-а да остане ван тога поља”

Конструкција се своди на номинализован израз:

сх. ПАЖЊА!

мак. ВНИМАНИЕ!

пољ. UWAGA!

Улогу З врши обично одговарајући административни орган, док су особе о чијој се пажњи ради (X) и предмет пажње (Y) присутни у ситуацији на коју се односи упозорење.

* *
*

На крају треба истаћи да сигурно нисмо навели све могуће ППИ, грађене на основу номинализованог израза са садржином „пажња” а то и није био наш циљ. Хтели смо само да покажемо како би у главном цртама могла да изгледа једна одредница међусловенског речника ППИ и колико би такав речник могао да буде корисан и интересантан.

Варшава

Зузана Тополињска

S u m m a r y

Zuzanna Topolińska

PERIPHRASTIC PREDICATIVE EXPRESSIONS IN SLAVIC

The paper deals with periphrastic predicative expressions of the type of SC *vodi računa, snosi odgovornost, pada u zanos*. and the like. Several examples of their syntactic functions are quoted. The author argues that expressions of this type can be ordered into organized paradigmatic series whose function is to modify the intensity and the temporal characteristics of the given relation and — first of all — to change the communicative hierarchy of its arguments (i.e. the so-called diathesis).

In the framework of the traditional linguistic description the said expressions have been treated neither as a grammatical problem nor as special entries in the dictionary. However, they should be given special attention both from the grammatical and from the lexicological point of view since they present a highly organized grammatical micro-system and at the same time are absolutely unpredictable in what concerns their verbal component and the syntactic derivational pattern.

The author discusses the possibility of organizing a research-project which would result in an Inter-Slavic-Dictionary of Periphrastic Predicative Expressions and gives a tentative draft of one entry of such a dictionary. Her approach is exemplified by periphrastic expressions formalizing the predicate „attention” in Serbo-Croatian, Macedonian and Polish.